

بررسی مدل شش بعدی فرایند شکل‌گیری هویت

Evaluation of the Six Dimension Model of Identity Formation Process^a

Behnaz Dowran, Ph.D.,

Parviz Azadfallah, Ph.D., *

Ali Fathi Ashtiani, Ph.D.,

Reza Poorhossein, Ph.D.,

دکتر بهناز دوران^a

دکتر پرویز آزادفلاح^a

دکتر علی فتحی آشتیانی^a

دکتر رضا پورحسین^a

Abstract

The most important interpretation of the "Erickson's Identity Formation" theory is the Marcia's identity status patterns. Researchers, instead of identity status classification, have noted to the process of identity formation and tried to describe and measure the main concepts of identity formation, namely exploration and commitment. This study follows this goal and introduces and evaluates the six dimension model of identity formation process. In this study, reconsideration of commitment (Crocetti and colleagues, 2007) is added to commitment making, identification with commitment, exploration in depth, exploration in breadth and ruminative exploration (Luycks and colleagues, 2008) and the obtained six dimension model in the form of a questionnaire was administered on a sample of 126 young men. To evaluate its validity, the correlation between the six dimensions of identity process and the Marcia's identity status were analyzed. Its reliability were also evaluate by Cronbach's alpha method. In addition the correlation between dimensions of identity were studied and regression analysis of these dimensions and identity status were also performed. The results indicated that, while there were correlations between the six dimensions and status of identity, these dimensions could predicate identity status.

چکیده

مهمترین تفسیر از نظریه شکل‌گیری هویت اریکسون، الگوی منزلت‌های هویت مارسیا است. که انتقادهایی نیز به آن وارد شده است لذا، پژوهشگران توجه خود را به جای طبقه‌بندی منزلت‌های هویت بر فرایند شکل‌گیری آن متمرکز کرده و سعی نموده‌اند مفاهیم اصلی شکل‌گیری هویت، یعنی جستجوگری و تعهد را دقیقتر و حساس‌تر توصیف و اندازه‌گیری نمایند. پژوهش حاضر در تحقق بهتر این هدف، گام برداشته و به معرفی و بررسی مدل شش بعدی فرایند شکل‌گیری هویت پرداخته است. در این پژوهش بُعد بازنگری تعهد (کروستی و همکاران، 2007) به پنج بعد ساخت تعهد، همانندسازی با تعهد، جستجو در عمق، جستجو در گستره، جستجوگری با تامل (لویکس و همکاران، 2008) اضافه شده و این مدل شش بعدی در قالب یک پرسشنامه؛ در بین 126 نفر که به روش نمونه‌گیری در دسترس از جامعه مردان جوان ایرانی انتخاب شدند؛ مورد واریسی قرار گرفت. به منظور ارزیابی روایی، همبستگی بین شش بعد فرایند هویت و چهار منزلت هویت مارسیا مورد بررسی قرار گرفت و برای ارزیابی اعتبار آن از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. همچنین، جهت بررسی دقیق‌تر، ضمن بررسی همبستگی هریک از ابعاد فرایند هویت با یکدیگر، تحلیل رگرسیون این ابعاد (متغیر پیش بین) و منزلت‌های هویت (متغیر ملاک) نیز انجام شد. نتایج به دست آمده همگی حاکی از اعتبار و روایی پرسشنامه و در حمایت از مدل شش بعدی فرایند شکل‌گیری هویت است.

^aDepartment of Psychology, Tarbiat Modares University
Tehran, I.R. Iran.

* Email: azadfa_p@modares.ac.ir

دریافت مقاله: 1388/11/18 تصویب نهایی: 1390/4/5

^aگروه روانشناسی دانشگاه تربیت مدرس

^a مرکز تحقیقات علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)

^aگروه روانشناسی دانشگاه تهران

کلیدواژه‌ها: هویت، تعهد، جستجوگری، منزلت‌های هویت، جوانان
Keywords: identity, commitment, exploration, identity status, youth.

i i i

● مقدمه

الگوی «منزلت‌های هویت»^۱ مارسیا^۲ را باید مهمترین تفسیر از نظریه شکل‌گیری هویت اریکسون^۳ دانست. مارسیا چهار منزلت متفاوت هویت را بر مبنای میزان «جستجوگری»^۴ و «تعهدی»^۵ که هر فرد تجربه کرده یا در حال تجربه کردن است، توصیف می‌کند. هویت «سردرگم»^۶ نشان می‌دهد که فرد تعهدی ایجاد نکرده و به جستجوی گزینه‌ها نپرداخته است. فرد «دنباله رو»^۷ تعهد را بدون جستجو ایجاد کرده است. فرد «بحران زده»^۸ در حال جستجو است و به هیچ گزینه‌ای متعهد نشده و بالاخره «هویت یافته»^۹ نشانگر فردی است که یک دوره جستجوگری فعال را از سر گذرانده و تعهداتی را ایجاد کرده است (برک، 1383، ص 65). گرچه مدل منزلت‌های هویت حدود چهل سال است که استفاده می‌شود و الهام بخش بیش از 500 اثر نظری و تجربی بوده است و انتقادهایی نیز به آن وارد شده است (لویکس و همکاران، 2008). به‌عنوان مثال یکی از مسائلی که توسط واترمن (1982) مطرح شده این است که آیا مدل منزلت‌های هویت می‌تواند به عنوان نظریه تحولی هویت در نظر گرفته شود: آیا تحول هویت به معنای انتقال از سطح پایین‌تر (دنباله رو، سردرگم) به سطح بالاتر (هویت یافته، بحران زده) است؟ آیا مدل حاکی از آن است که با رسیدن به منزلت هویت یافته، تحول کامل شده است؟ برای جواب به این سوالها واترمن (1982) الگوی تحول را در منزلت‌های مختلف بررسی کرد و نتیجه گرفت الگوهای متوالی تحول منطبق با الگوی منزلت‌های هویت، تنها مدل توصیفی را ارائه می‌دهد و نمی‌تواند به عنوان نظریه تحول فردی پذیرفته شود. دیگر محققان نیز (به نقل از مئوس و همکاران، 1999) در نقد تحولی بودن این مدل اظهار داشته‌اند که الزاما انتقال به صورت سلسله مراتبی از منزلت‌های پایین‌تر به منزلت‌های بالاتر صورت نمی‌گیرد و تحول در الگوهای متغیری صورت می‌پذیرد. به عبارتی فرد می‌تواند در هرکدام از چهار منزلت باقی بماند، و در عین حال، می‌تواند نه تنها از منزلت‌های پایین به بالا بلکه از منزلت‌های بالا به پایین حرکت کند. بنابراین منزلت هویت یافته نقطه انتهایی تحول نیست و الگوی تحولی

می‌تواند تعداد متغیری از انتقالات را شامل شود. همچنین منزلت‌های «بحران‌زده» و «دنباله رو» نمی‌توانند در یک پیوستار و یکی بعد از دیگری قرار گیرند: «بحران‌زده» نشان دهنده سطح بالای جستجوگری و «دنباله رو» نشان دهنده سطح بالای «تعهد» است. پس تنها دو منزلت سردرگم و هویت یافته می‌توانند بر روی پیوستار قرار گیرند. ضمن آنکه با در نظر گرفتن سطح بالای «بهبودی»¹ در منزلت‌های دنباله رو و هویت یافته و ثابت ماندن منزلت دنباله رو در برخی حوزه‌های هویت و عدم ارتقای آن به سطح بالاتر، می‌توان علاوه بر منزلت هویت یافته، منزلت دنباله رو را نیز به عنوان نقطه انتهایی در نظر گرفت (مئوس، 1996؛ مئوس و همکاران، 1999).

البته فرض تحولی بنیادی مدل منزلتی هویت، مبنی بر اینکه تغییرات پیش رونده در منزلتها صورت می‌پذیرد، تایید شده است. کما اینکه نتایج بررسی مئوس (1996) بر روی مطالعات مربوط به منزلت‌های هویت طی سالهای 1966-1999 نشان می‌دهد که گرچه در اکثر این مطالعات ذکری از روند تحولی پیش‌رونده نشده بود و در عوض رابطه منزلت‌های هویت با دیگر متغیرها را نشان می‌دادند؛ یعنی پژوهش‌ها بیشتر در جهت طبقه بندی منزلت‌های هویت بودند تا مطالعه تحول هویت؛ اما آنهایی که تحول هویت را نشان می‌دادند، اکثراً روندهای تحولی پیش‌رونده را در یکی از منزلتهای بالاتر یا پایین تر دربرمی‌گرفتند (کاهش در سردرگمی یا دنباله روی یا افزایش در بحران زدگی یا دستیابی به هویت) و البته تنها در بخش کوچکی از مطالعات روندهای تحولی پیش‌رونده منظم (افزایش در بحران زدگی و هویت یافتگی همراه با کاهش سردرگمی یا دنباله روی، یا افزایش در بحران زدگی یا هویت یافتگی همراه با کاهش در سردرگمی و دنباله روی) یافت می‌شود. لازم به ذکر است که مطالعات بررسی شده عمدتاً به صورت عرضی انجام شده بودند. نتایج مطالعه طولی مئوس و همکاران (1999) نیز حاکی از تحول هویت از سردرگم به سمت کسب تعهد بود.

به نظر منتقدان، مدل چهار منزلتی هویت باید از منظر پویاتری به شکل گیری هویت پردازد به طوریکه برای ارزیابی تحولی و فرایندی متناسب گردد. به دنبال این انتقادات، پژوهشگران توجه خود را به جای طبقه بندی منزلت‌های هویت بر فرایند شکل گیری هویت متمرکز کرده و سعی نمودند مفاهیم اصلی شکل گیری هویت، یعنی جستجوگری و تعهد را دقیقتر و حساس تر توصیف و اندازه گیری نمایند (برای مثال،

مئوس، 1996؛ مئوس و همکاران، 1999؛ مئوس و همکاران، 2002؛ لویکس و همکاران، 2006؛ کروستی و همکاران، 2007؛ لویکس و همکاران، 2008).

لویکس و همکاران (2006) طی مطالعه خود مدلی چهار بعدی را برای شکل گیری هویت ارائه کردند. ابعاد این مدل عبارتند از «ساخت تعهد»^{۱۱}، «هماندسازی با تعهد»^{۱۲}، «جستجو در عمق»^{۱۳} و «جستجو در گستره»^{۱۴}. جستجو در گستره و ساخت تعهد در حقیقت همان مفاهیمی هستند که توسط مارسیا پیشنهاد شده‌اند. جستجو در گستره، گردآوری اطلاعات درباره گزینه‌های مختلف برای شکل گیری تعهد است. ساخت تعهد، انتخاب از بین گزینه‌ها؛ جستجو در عمق گردآوری اطلاعات درباره انتخاب‌های انجام شده و همانندسازی با تعهد میزان همانندسازی با آن انتخاب‌ها است. تحلیل‌های عاملی حاکی از برتری این مدل چهار عاملی از مدل‌های ساده تر است. در تحقیقات بعدی، لویکس و همکاران (2008) این مدل را گسترش داده و بعد پنجمی را با عنوان «جستجوگری با تامل»^{۱۵} (یا ناسازگاران^{۱۶}) بدان افزودند. این امر برای تبیین یافته‌هایی صورت گرفت که حاکی از ارتباط جستجوگری با «گشودگی»^{۱۷} و کنجکاوی و همچنین اضطراب و افسردگی بود.

همراهی جستجوگری با گشودگی و رنج، می تواند منزلت بحران زده را به عنوان یک پاسخ مناسب تحولی به مسئله هویت مطرح کند به طوریکه بحران زدگی به عنوان صفت بارز انتقال موفق به بزرگسالی در نظر گرفته شود. افرادی که قادرند تعهدات بزرگسالی را به تاخیر بیندازند اغلب قادرند چند سالی را در جستجوی گزینه‌های مختلف بدون فشار دائمی مسئولیت طی کنند. آنها از محدودیت در انتخاب نسبتاً آزاد هستند و می توانند نقش فعال تری را در تحولشان به عهده بگیرند. اما این بحران گسترده در برخی از جوانان که احتمالات نامحدود برایشان دلهره آور و بی ثبات کننده هست، می تواند موجب اغتشاش شود. همچنین برخی افراد معیار و ملاک‌های بالایی برای عملکردشان دارند به طوریکه موجب تضعیف توانایی آنها برای شکل دادن مجموعه ثابت و محکمی از تعهدات می شود. به نظر می رسد این افراد در چرخه ای از جستجوگری مداوم گیر افتاده و احساس ناامیدی و ناتوانی در مهار موقعیت‌ها را تجربه می کنند. این کوشش ذهنی مداوم در حل موضوعات هویتی که نتیجه اش عدم اطمینان و احساس بی کفایتی است در نهایت منجر به پریشانی و سطح پایین بهزیستی

می‌شود. تفکیک جستجوگری با تأمل و جستجوگری «بازتابی»^{۱۸} (جستجو در عمق و جستجو در گستره) می‌تواند به تمایز دقیقتر هویت‌های باسازگاری کمتر که با عملکرد منفی جنبه‌های روانشناختی تداعی می‌شود، کمک کند (لویکس و همکاران، 2008).

در پژوهشی دیگر، کروستی و همکاران (2007) در پی پاسخ به این پرسش که چگونه فرد، هویت خود را در طی زمان می‌سازد و بازبینی می‌کند؛ مدلی سه بعدی را برای شکل‌گیری هویت پیشنهاد کردند که مطالعات انجام شده، سودمندی این مدل را نیز نشان داده‌اند (برای مثال زیمرمن و همکاران، 2010؛ کروستی و همکاران، 2010). ابعاد این مدل عبارتند از «تعهد»، «جستجو در عمق» و «بازنگری تعهد»^{۱۹}. بازنگری تعهد به مقایسه بین تعهدات موجود با دیگر گزینه‌های ممکن و کوشش برای تغییر تعهدات حاضر باز می‌گردد. در حقیقت بازنگری تعهد جستجوگری در گستره است که از ارزیابی تعهدات موجود شروع می‌شود. در حالی که تعهد، به فرایند تسلیم به انتخاب‌های خاص اشاره دارد و بازنگری تعهد نشان‌دهنده فرایند رهاکردن انتخاب‌ها و ارزیابی گزینه‌های دیگر است.

با دقت در مفاهیم و مدل‌های ارائه شده به نظر می‌رسد جستجو در گستره در دو زمان می‌تواند صورت گیرد یکی قبل از ساخت تعهد و دیگر بعد از ساخت تعهد. اگر بعد از ساخت تعهد این جستجوگری و ارزیابی دیگر گزینه‌ها همراه با جستجوگری در عمق ادامه یابد، تایید انتخاب‌های پیشین و همانند سازی با تعهد و یا بازنگری تعهد و رها کردن انتخاب‌ها را به دنبال خواهد داشت که این فرایند می‌تواند در مقطعی پایان یابد، سیر نزولی به خود گیرد و یا همواره ادامه داشته باشد. در این صورت بازنمایی جستجوگری با تأمل خواهد بود. بنابراین به نظر می‌رسد مدلی شش بعدی شامل پنج بعد «ساخت تعهد»، «همانندسازی با تعهد»، «جستجو در عمق»، «جستجو در گستره»، «جستجوگری با تأمل» (لویکس و همکاران، 2008) و «بازنگری تعهد» (کروستی و همکاران، 2007) مدلی جامع‌تر باشد. در واقع پژوهش حاضر با تلفیق بعد بازنگری تعهد با پنج بعد مورد اشاره، سعی در معرفی و ارزیابی این مدل شش بعدی دارد.

● روش

126؛ آزمودنی مرد 18 تا 28 ساله با میانگین سنی 23 سال و تحصیلات بالای

دیپلم، به روش نمونه‌گیری در دسترس از جامعه مردان جوان ساکن تهران انتخاب شدند به این ترتیب که جمعیت مورد نظر از طریق مراجعه به سه گیم نت در شهر تهران انتخاب شدند.

۱. در پژوهش حاضر مدل شش بعدی فرایند شکل‌گیری هویت و شاخص سنجش عینی منزلت هویت من مورد استفاده قرار گرفت.

الف. «شاخص سنجش عینی منزلت هویت من»^{۲۰}: این ابزار توسط آدامز و بنی (1989)، به نقل از رحیمی‌نژاد، (1379) برای سنجش چهار منزلت هویتی سردرگم، دنباله‌رو، بحران‌زده و هویت یافته تنظیم شده و دارای 64 سوال است. هریک از منزلت‌های هویت، توسط 16 سوال ارزیابی و بر مبنای مقیاس لیکرت از 0 (کاملاً مخالف) تا 4 (کاملاً موافق) نمره‌گذاری می‌شود. این مدل به طور گسترده توسط محققین خارجی و داخلی مورد استفاده قرار گرفته و دارای اعتبار و روایی قابل قبولی بوده است (برای مثال رحیمی‌نژاد، 1379؛ رضانی، 1381؛ جوانمرد، 1385). در پژوهش حاضر اعتبار آن به روش آلفای کربناخ 0/719 به دست آمد.

ب. «مدل شش بعدی فرایند شکل‌گیری هویت»^{۲۱}: این ابزار تلفیقی از 1. مقیاس پنج بعدی لویکس و همکاران (2008) و 2. مقیاس سه بعدی کروسستی و همکاران (2007) است:

۱. «مقیاس پنج بعدی لویکس و همکاران»^{۲۲} (2008): این ابزار متشکل از پنج زیر مقیاس «ساخت تعهد»، «هماندسازی با تعهد»، «جستجو در عمق»، «جستجو در گستره» و «جستجوگری با تامل» است که هریک 5 ماده را شامل می‌شود. محتوای پرسش‌ها طرح‌ها و اهداف عمومی معطوف به آینده است. آزمودنی‌ها جملات ارائه شده را بر مبنای مقیاس لیکرت از 1 (کاملاً مخالف) تا 5 (کاملاً موافق) نمره‌گذاری می‌کنند. تحلیل‌های عاملی تاییدی حاکی از برتری این مقیاس پنج بعدی در مقایسه با مقیاس‌های دیگر است (لویکس و همکاران، 2008).

۲. «مقیاس سه بعدی کروسستی و همکاران»^{۲۳} (2007): این ابزار متشکل از سه زیر مقیاس تعهد (5 ماده)، جستجو در عمق (5 ماده) و بازنگری تعهد (3 ماده) است. در حالیکه ابعاد هویت را می‌توان در حوزه‌های مختلفی بررسی کرد، کروسستی و همکاران (2007) در مطالعه خود، حوزه‌های تحصیل و روابط بین فردی را بررسی کرده‌اند.

آزمودنی‌ها جملات ارائه شده را بر مبنای مقیاس لیکرت از 1 (کاملاً مخالف) تا 5 (کاملاً موافق) نمره‌گذاری می‌کنند. تحلیل‌های عاملی تاییدی حاکی از برتری این مدل سه بعدی (در مقایسه با مدل‌های یک و دو بعدی) است (کروستی و همکاران، 2007). در پژوهش حاضر به «پرسشنامه پنج بعدی لویکس و همکاران» (2008) که شامل ابعاد ساخت «تعهد»، «هماندسازی با تعهد»، «جستجو در عمق»، «جستجو در گستره» و «جستجوگری» با تامل است؛ بعد بازنگری تعهد از مقیاس سه بعدی کروستی و همکاران (2007) افزوده شده است. حاصل آنکه مقیاس در برگیرنده 28 سوال؛ 25 جمله از پرسشنامه نخست و سه جمله از مقیاس دوم است. هریک از ابعاد ساخت تعهد، همانندسازی با تعهد، جستجو در عمق، جستجو در گستره و جستجوگری با تامل به طور جداگانه توسط 5 جمله و بازنگری تعهد توسط سه جمله سنجیده می‌شوند. به این صورت که آزمودنی‌ها بر اساس مقیاس لیکرت جملات را از صفر (کاملاً مخالف) تا چهار (کاملاً موافق) نمره‌گذاری می‌کنند. محتوای ماده‌ها طرح‌ها و اهداف عمومی معطوف به آینده است. لازم به ذکر است سه جمله مربوط به زیر مقیاس بازنگری تعهد نیز متناسب با سایر جملات پرسشنامه، تنظیم گردید. در پژوهش حاضر اعتبار این پرسشنامه به روش آلفای کرنباخ 0/847 به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های همبستگی و تحلیل رگرسیون استفاده شد.

• نتایج

جهت ارزیابی این مدل شش بعدی ضمن ارزیابی اعتبار مقیاس، تلاش‌هایی در خصوص واری روایی مقیاس نیز صورت گرفته است.

i اعتبار آلفای کرنباخ هریک از زیر مقیاس‌ها (ابعاد هویت) مدل شش بعدی به ترتیب عبارت‌اند از: «ساخت تعهد» 0/907، «جستجو در گستره» 0/741، «جستجوگری با تامل» 0/660، «هماندسازی با تعهد» 0/848، «جستجو در عمق» 0/641 و «بازنگری تعهد» 0/796. در مجموع نتایج حاکی از آن است که این ابزار را می‌توان ابزار معتبری برای ارزیابی فرایند شکل‌گیری هویت به حساب آورد. بازنگری در پرسش‌های دو زیر مقیاس «جستجوگری با تامل» و «جستجو در عمق» و اعمال دقت بیشتر در آن‌ها می‌تواند اعتبار آنها را تا سطح مطلوب افزایش دهد. لازم به ذکر است اعتبار کلی این

پرسشنامه به روش آلفای کرباخ 0/847 به دست آمد.

i روایی در این مرحله همبستگی بین شش بعد فرایند هویت (روایی سازه درونی) و همبستگی بین شش بعد فرایند هویت و چهار منزلت هویت (روایی سازه بیرونی) مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این بررسی در جدول 1 آمده است. لازم به ذکر است سه نفر از گروه نمونه به «پرسشنامه سنجش عینی منزلت هویت من» پاسخ نداده بودند.

i رابطه منزلت های هویت و ابعاد فرایند شکل گیری هویت: همانطور که ذکر شد، چهار منزلت متفاوت هویت بر مبنای میزان جستجوگری و تعهدی که هر فرد تجربه کرده یا در حال تجربه کردن است، توصیف می شود. از آنجا که شش بعد فرایند شکل گیری هویت در حقیقت گسترش یافته دو عامل جستجوگری و تعهدی است که بر مبنای آنها چهار منزلت هویت توصیف شده اند؛ انتظار می رود بین منزلت های هویت و این شش بعد نیز رابطه وجود داشته باشد. به منظور بررسی این امر، همبستگی بین شش بعد فرایند هویت و چهار منزلت هویت محاسبه گردید که نتایج آن در جدول 1 آمده است. همانطور که در جدول 1 ملاحظه می شود، همبستگی منزلت «هویت یافته» با ابعاد «ساخت تعهد»، «جستجو در گستره»، «هماندسازی با تعهد» و «جستجو در عمق» مثبت و معنادار ($p < 0/01$) است.

جدول 1. همبستگی بین شش بعد فرایند هویت و چهار منزلت هویت

زیر مقیاس ها	هویت یافته	بحران زده	دنباله رو	سردرگم
ساخت تعهد	0/469**	-0/189*	-0/052	-0/298**
جستجو در گستره	0/448**	0/184*	0/113	-0/193*
جستجوگری با تامل	-0/130	0/536**	0/290**	0/328**
هماندسازی با تعهد	0/396**	-0/308**	-0/260**	-0/351**
جستجو در عمق	0/338**	0/247**	0/082	-0/012
بازنگری تعهد	-0/038	0/460**	0/088	0/319**

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

«منزلت بحران زده» با ابعاد «جستجوگری با تامل»، «بازنگری تعهد» و «جستجو در عمق» ($p < 0/01$) و با بعد «جستجو در گستره» ($p < 0/05$) همبستگی مثبت و با ابعاد «هماندسازی با تعهد» ($p < 0/01$) و «ساخت تعهد» ($p < 0/05$) همبستگی منفی و معنادار دارد.

همبستگی «منزلت دنباله رو» با بعد «جستجوگری با تامل» مثبت و با بعد «هماند

سازی با تعهد» منفی و معنادار ($p < 0/01$) است.

«منزلت سردرگم» با ابعاد «جستجوگری با تامل» و «بازنگری تعهد» همبستگی مثبت و معنادار ($p < 0/01$) دارد. همچنین «منزلت سردرگم» با ابعاد «همانند سازی با تعهد» و «ساخت تعهد» ($p < 0/01$) و با بعد «جستجو در گستره» ($p < 0/05$) همبستگی منفی و معنادار دارد.

رابطه بین ابعاد مختلف فرایند شکل گیری هویت: از آنجا که معمولاً شکل گیری تعهد(ت) از طریق جستجوگری و پس از آن صورت می پذیرد و این جستجوگری پس از ساخت تعهد(ت) نیز می تواند ادامه یابد، انتظار می رود بین ابعاد مختلف جستجوگری و تعهد، رابطه وجود داشته باشد. به منظور بررسی این امر همبستگی بین ابعاد مختلف فرایند شکل گیری هویت محاسبه گردید که نتایج آن در جدول 2 آمده است. همانطور که در جدول 2 ملاحظه می شود، همبستگی بین بعد «ساخت تعهد» و ابعاد «همانندسازی با تعهد»، «جستجو در گستره» و «جستجو در عمق»، مثبت و با ابعاد «جستجوگری با تامل» و «بازنگری تعهد»، منفی و معنادار ($p < 0/01$) است.

جدول 2. همبستگی بین شش بعد فرایند هویت

زیر مقیاس ها	ساخت تعهد	جستجو در گستره	جستجوگری با تامل	همانندسازی با تعهد	جستجو در عمق	بازنگری تعهد
ساخت تعهد	1					
جستجو در گستره	0/487**	1				
جستجوگری با تامل	-0/495**	0/014	1			
همانندسازی با تعهد	0/735**	0/397**	-0/496**	1		
جستجو در عمق	0/288**	0/543**	0/273**	0/225*	1	
بازنگری تعهد	-0/235**	0/063	0/441**	-0/258**	0/303**	1

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

همچنین همبستگی بین «بعد جستجو در گستره» و ابعاد جستجو در عمق، ساخت تعهد و همانندسازی با تعهد، مثبت و معنادار ($p < 0/01$) است. بعد «جستجوگری با تامل» با ابعاد همانندسازی با تعهد و ساخت تعهد همبستگی منفی و با ابعاد بازنگری تعهد و جستجو در عمق همبستگی مثبت دارد. همبستگی بین بعد «همانندسازی با تعهد» و ابعاد ساخت تعهد و جستجو در

گستره ($p < 0/01$) و با بعد جستجو در عمق ($p < 0/05$) مثبت و معنادار است. همبستگی این بعد با ابعاد جستجوگری با تامل و بازنگری تعهد، منفی و معنادار ($p < 0/01$) است. بعد «جستجو در عمق» با ابعاد جستجو در گستره، بازنگری تعهد، ساخت تعهد و جستجوگری با تامل ($p < 0/01$) و با بعد همانندسازی با تعهد ($p < 0/05$) همبستگی مثبت و معنادار دارد.

و بالاخره، همبستگی بعد «بازنگری تعهد» با ابعاد «جستجوگری با تامل» و «جستجو در عمق» مثبت و با ابعاد همانندسازی با تعهد و «ساخت تعهد» منفی و معنادار ($p < 0/01$) است.

۱ تحلیل رگرسیون: چنانچه «ابعاد هویت» به خوبی تعریف شده باشند باید قادر به پیش بینی منزلت‌های هویت باشند. به منظور بررسی این امر طی چهار تحلیل هریک از منزلت‌های هویت به‌عنوان متغیر ملاک و ابعاد هویت به‌عنوان متغیر پیش بین، به روش گام به گام وارد تحلیل رگرسیون شدند. نتایج حاصل از تحلیل‌ها در ادامه آمده است. لازم به ذکر است به‌منظور جلوگیری از افزایش تعداد جداول در مقاله، در تحلیل رگرسیون‌های حاضر، تنها جدول‌های مربوط به ضرایب رگرسیون و ضریب تعیین آمده است و جدول‌های F که همگی حاکی از معناداری آن در سطح 0/0001 بودند، نیامده است.

۱ تحلیل 1: «متغیر ملاک: منزلت هویت یافته» در اولین تحلیل منزلت هویت یافته به‌عنوان متغیر ملاک و ابعاد هویت به‌عنوان متغیر پیش بین، به روش گام به گام وارد تحلیل رگرسیون شدند. جدول 3 نتایج تحلیل رگرسیون مورد نظر را نمایان می‌کند. نتایج این تحلیل نشان می‌دهد که از میان ابعاد مختلف هویت، ساخت تعهد بیشترین سهم را در تبیین تغییرات منزلت هویت یافته دارد و به تنهایی 22 درصد از واریانس منزلت هویت یافته را پیش بینی می‌کند. با اضافه شدن متغیر جستجو در گستره این میزان پیش بینی در مجموع به 28/5 درصد می‌رسد. بر مبنای تحلیل یاد شده متغیرهای دیگر سهم معناداری را در افزایش پیش بینی اعمال ننموده و وارد تحلیل نشده‌اند.

جدول 3. تحلیل رگرسیون منزلت هویت یافته بر ابعاد هویت

گام	متغیرهای مدل	ضریب بتا	سطح معناداری	ضریب تعیین
1	ساخت تعهد	0/469	0/0001	0/220
2	ساخت تعهد جستجو در گستره	0/330 0/290	0/0001 0/001	0/285

۱ تحلیل 2: «متغیر ملاک: منزلت بحران زده» در این تحلیل منزلت بحران زده به عنوان متغیر ملاک و ابعاد هویت به عنوان متغیر پیش بین، به روش گام به گام وارد تحلیل رگرسیون شدند. نتایج حاصل از این تحلیل در جدول 4 آمده است. نتایج این تحلیل نشان می دهد که از میان ابعاد مختلف هویت، جستجوگری با تامل بیشترین سهم را در تبیین تغییرات منزلت بحران زده دارد و به تنهایی 28/8 درصد از واریانس منزلت بحران زده را پیش بینی می کند. در گام دوم با اضافه شدن متغیر بازنگری تعهد این میزان پیش بینی در مجموع به 35 درصد می رسد و بالاخره در گام سوم با اضافه شدن متغیر جستجو در گستره این میزان پیش بینی در مجموع به 37/6 درصد افزایش می یابد. بر مبنای تحلیل یاد شده متغیرهای دیگر سهم معناداری را در افزایش پیش بینی اعمال ننموده و وارد تحلیل نشده اند.

جدول 4. تحلیل رگرسیون منزلت بحران زده بر ابعاد هویت

گام	متغیرهای مدل	ضریب بتا	سطح معناداری	ضریب تعیین
1	جستجوگری با تامل	0/536	0/0001	0/288
2	جستجوگری با تامل	0/414	0/0001	0/350
	بازنگری تعهد	0/278	0/001	
3	جستجوگری با تامل	0/418	0/0001	0/376
	بازنگری تعهد	0/265	0/001	
	جستجو در گستره	0/161	0/028	

۱ تحلیل 3: «متغیر ملاک: منزلت دنباله رو» در سومین تحلیل منزلت دنباله رو به عنوان متغیر ملاک و ابعاد هویت به عنوان متغیر پیش بین، به روش گام به گام وارد تحلیل رگرسیون شدند. جدول 5 نتایج تحلیل رگرسیون مورد نظر را نمایان می کند. نتایج این تحلیل نشان می دهد که از میان ابعاد مختلف هویت، جستجوگری با تامل بیشترین سهم را در تبیین تغییرات منزلت دنباله رو دارد و به تنهایی 8/4 درصد از واریانس منزلت دنباله رو را پیش بینی می کند. بر مبنای تحلیل یاد شده متغیرهای دیگر سهم معناداری را در افزایش پیش بینی اعمال ننموده و وارد تحلیل نشده اند.

جدول 5. تحلیل رگرسیون منزلت دنباله رو بر ابعاد هویت

گام	متغیرهای مدل	ضریب بتا	سطح معناداری	ضریب تعیین
1	جستجوگری با تامل	0/290	0/0001	0/084

۱ تحلیل 4: متغیر ملاک: «منزلت سردرگم» در آخرین تحلیل منزلت سردرگم به عنوان متغیر ملاک و ابعاد هویت به عنوان متغیر پیش بین، به روش گام به گام وارد تحلیل رگرسیون شدند. نتایج حاصل از این تحلیل در جدول 6 آمده است. نتایج این تحلیل نشان می دهد که از میان ابعاد مختلف هویت، همانندسازی با تعهد بیشترین سهم را در تبیین تغییرات منزلت سردرگم دارد و به تنهایی 12/3 درصد از واریانس منزلت سردرگم را پیش بینی می کند. با اضافه شدن متغیر بازنگری تعهد این میزان پیش بینی در مجموع به 17/9 درصد می رسد. بر مبنای تحلیل یاد شده متغیرهای دیگر سهم معناداری را در افزایش پیش بینی اعمال نموده و وارد تحلیل نشده اند. لازم به ذکر است همانندسازی با تعهد و منزلت سردرگم همبستگی منفی دارند.

جدول 6. تحلیل رگرسیون منزلت سردرگم بر ابعاد هویت

گام	متغیرهای مدل	ضریب بتا	سطح معناداری	ضریب تعیین
1	همانندسازی با تعهد	-0/351	0/0001	0/123
2	همانندسازی با تعهد بازنگری تعهد	-0/288 0/244	0/001 0/005	0/179

● بحث و نتیجه گیری

همانطور که ملاحظه شد پژوهش حاضر با جابه جایی توجه از برون شد فرایند «شکل گیری هویت» یا به عبارتی «منزلت های هویت» به سمت «فرایند شکل گیری هویت»، به معرفی و بررسی «ابعاد هویت» پرداخته است. در بررسی و تحلیل ابعاد ششگانه هویت یعنی ابعاد «ساخت تعهد»، «همانندسازی با تعهد»، «جستجو در عمق»، «جستجو در گستره»، «جستجوگری با تامل» و «بازنگری تعهد» مشخص گردید بین بعد «ساخت تعهد» و «ابعاد همانندسازی با تعهد»، «جستجو در گستره» و «جستجو در عمق»، رابطه مثبت و با ابعاد «جستجوگری با تامل» و «بازنگری تعهد»، رابطه منفی و معنادار وجود دارد. همچنین بین بعد «جستجو در گستره» و ابعاد «جستجو در عمق»، «ساخت تعهد» و «همانندسازی با تعهد»، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بعد «جستجوگری با تامل» با ابعاد «همانندسازی با تعهد» و «ساخت تعهد» رابطه منفی و با ابعاد «بازنگری تعهد» و «جستجو در گستره» رابطه ای مثبت دارد. همبستگی بین بعد

«هماندسازی با تعهد» و ابعاد «ساخت تعهد»، «جستجو در گستره» و بعد «جستجو در عمق» مثبت و معنادار است. بعد «جستجو در عمق» (گردآوری اطلاعات درباره انتخاب‌های انجام شده) با ابعاد جستجو در گستره، بازنگری تعهد، ساخت تعهد، جستجوگری با تامل و بعد «هماندسازی با تعهد» همبستگی مثبت و معنادار دارد. همبستگی همزمان جستجو در عمق با همانند سازی با تعهد و جستجوگری با تامل ناشی از آن است که گرچه افراد متعهدتر به جستجوی اطلاعات پیرامون انتخاب‌هایشان ادامه می‌دهند، جستجو در عمق می‌تواند به شک درباره انتخاب‌های صورت گرفته نیز منجر شود (کروستی و همکاران، 2007)

نتایج بدست آمده، با توجه به تعاریف هر یک از ابعاد، مورد انتظار بوده و همسو با نتایج لویکس و همکاران (2008) است. همچنین همانطور که پیش‌بینی می‌شد، همبستگی بعد افزوده شده به مدل پنج بعدی یعنی بعد «بازنگری تعهد» با ابعاد جستجوگری با تامل و جستجو در عمق، مثبت و با ابعاد همانندسازی با تعهد و ساخت تعهد منفی و معنادار است. طبق تعریف در جستجوگری با تامل، فرد نه تنها به سختی به تعهد می‌رسد بلکه در تعهدات شکل گرفته نیز به بازنگری می‌پردازد. همچنین جستجو در عمق می‌تواند به شک درباره انتخاب‌ها و لزوم بازنگری در آنها منتهی شود (کروستی و همکاران، 2007)

i پژوهش در ادامه به بررسی رابطه منزلت‌های هویت و ابعاد هویت پرداخت. همانگونه که ذکر شد؛ ماریسا چهار منزلت متفاوت هویت را بر مبنای میزان جستجوگری و تعهدی که فرد تجربه کرده یا در حال تجربه کردن است، توصیف می‌کند. طبق تعریف وی منزلت هویت یافته نشانگر فردی است که یک دوره جستجوگری فعال را تمام کرده و تعهداتی را ایجاد کرده است. در پژوهش حاضر نیز، نتایج نشان می‌دهد «منزلت هویت یافته» با ابعاد ساخت تعهد، جستجو در گستره، همانندسازی با تعهد و جستجو در عمق همبستگی مثبت و معنادار داشته و ابعاد ساخت تعهد و جستجو در گستره قادر به پیش‌بینی این منزلت هستند. این نتایج منطبق با تعریف ماریسا بوده و می‌تواند اینگونه تعبیر شود که فرد پس از جستجوی گسترده در نهایت به انتخاب‌هایی که به عمل آورده متعهد می‌شود.

i همچنین در تعریف ماریسا «منزلت بحران زده» موقعیت فردی است که در حال

جستجو بوده و به هیچ گزینه‌ای متعهد نشده است. نتایج نشان دهنده همبستگی مثبت منزلت بحران زده با ابعاد جستجوگری با تامل، بازنگری تعهد، جستجو در عمق و جستجو در گستره؛ و همبستگی منفی با ابعاد همانندسازی با تعهد و ساخت تعهد است. همچنین ابعاد جستجوگری با تامل، بازنگری تعهد و جستجو در گستره قادر به پیش بینی این منزلت هستند. با مقایسه نتایج به دست آمده و تعریف منزلت بحران زده دو نکته آشکار می شود. نخست آنکه نتایج حاکی از جستجوی فرد و عدم تعهد وی به گزینه ای خاص است. این امر منطبق با تعریف منزلت بحران زده است. اما نکته دوم و مهم تر همبستگی بعد بازنگری تعهد با این منزلت است. این همبستگی را می توان اینگونه تعبیر کرد که فردی که پس از انتخاب گزینه (ها) به تامل و جستجوگری ادامه داده و لزوم بازنگری در تعهدات بر وی آشکار گردد نیز وضعیتی مشابه فردی دارد که با وجود جستجوگری هنوز موفق به انتخاب نشده است. چراکه هر دو ناگزیر به جستجو برای یافتن گزینه‌ای مناسب هستند.

؛ طبق تعریف مارسیا هویت سردرگم نشان دهنده فردی است که تعهدی ایجاد نکرده و به جستجوی گزینه‌ها پرداخته است. نتایج پژوهش حاضر حاکی از همبستگی مثبت منزلت سردرگم با ابعاد جستجوگری با تامل و بازنگری تعهد و همبستگی منفی آن با ابعاد همانند سازی با تعهد، ساخت تعهد و جستجو در گستره است. همچنین همانند سازی با تعهد و بازنگری تعهد دو بعدی هستند که قادر به پیش بینی منزلت سردرگم می باشند. این نتایج نشان می دهد در هویت سردرگم، نشانی از جستجوگری نیست و فردی که به بازنگری تعهد می رسد گرچه دیگر به انتخاب‌های گذشته متعهد نیست ولی لزوماً به جستجو نخواهد پرداخت. با اینکه جستجوگری با تامل با این منزلت همبستگی دارد اما سوالات پوشش دهنده این بعد بیشتر حکایت از تردید و دل نگرانی فرد دارد تا جستجوگری وی، امری که وجود همبستگی این بعد با بعد بازنگری تعهد قابل تبیین است.

؛ فرد دنباله رو تعهد را بدون جستجو ایجاد کرده است. نتایج نشان می دهد همبستگی منزلت دنباله رو با بعد جستجوگری با تامل مثبت و با بعد همانند سازی با تعهد منفی است. به عبارتی ساخت تعهد خود به خود همانند سازی با آن یا داشتن احساسی درباره آن را ایجاد نمی کند (لویکس و همکاران، 2006). با توجه به

همبستگی منزلت دنباله رو با بعد جستجوگری با تامل، اینگونه می توان نتیجه گرفت که فرد دنباله رو گرچه بدون جستجو، تعهدی را ایجاد کرده است اما نه تنها با انتخاب‌های خود همانند سازی نکرده بلکه این امر مانع تردیدها و دل‌نگرانی‌های او نسبت به آینده نیز نشده است.

؛ با دقت در مفاهیم و مدل‌های ارائه شده و نتایج حاصل از پژوهش، برتری مدلی شش بعدی شامل پنج بعد ساخت تعهد، همانندسازی با تعهد، جستجو در عمق، جستجو در گستره، جستجوگری با تامل و بازنگری تعهد نسبت به مدل‌های پیشین آشکار می گردد. این مدل حاکی از آن است که جستجو در گستره در دو زمان می تواند صورت گیرد یکی قبل از ساخت تعهد و دیگر بعد از ساخت تعهد. اگر بعد از ساخت تعهد این جستجوگری و ارزیابی دیگر گزینه‌ها همراه با جستجوگری در عمق ادامه یابد، سیر نزولی به خود گیرد و یا همواره ادامه داشته باشد. در این صورت بازنمایی جستجوگری با تامل خواهد بود. انجام مطالعات طولی و تحولی، می تواند به ارزیابی دقیق تر این مدل و بهینه سازی آن منجر شود. نکته دیگر اینکه فرد دنباله رو گرچه گزینه‌هایی را انتخاب و خود را به آنها متعهد نموده است اما از آنجا که این انتخابات پس از جستجوگری حاصل نشده و حاصل پیروی از دیگری است، منجر به همانند سازی فرد نشده و رد پای تردید در آنها مشهود است. این امر ما را به تامل و لزوم بازنگری وا می دارد تا به تقلید و حرف شنوی بی چون و چرای نسل جدید دل خوش نکنیم و از جستجوگری آنها نهراسیم. انتخابی که پس از کاوش حاصل گردد تعهدی واقعی تر و قابل اتکاتر را به دنبال خواهد داشت.

؛ و نکته آخر آنکه آیا می توان «جستجوگری با تامل» را ناسازگار نامید؟ در شرایط جامعه کنونی که دسترسی به حجم وسیع اطلاعات و آشنایی با فرهنگ‌ها و سبک‌های متنوع زندگی به آسانی امکان پذیر است و شک یا تجددگرایی انتخاب‌ها را به تردید می کشد و رسانه‌های نوین، اینترنت، تلفن همراه و بازیهای رایانه ای، هویتی بازی مآبانه را ارائه می دهند؛ چطور می توان به انتخاب خود یقین داشت و بسنده کرد و سودای انتخابی دیگر و هیجان تجربه ای دیگر را در سر نپروراند؟ برداشتن پسوند ناسازگار پیشنهادی متناسب با شرایط کنونی است.

i i i

یادداشت‌ها

1- identity status	2- Marcia, J.E
3- Ericson, E	4- exploration
5- commitment	6- diffusion
7- foreclosure	8- moratorium
9- achieved	10- well-being
11- commitment making	12- identification with commitment
13- exploration in depth	14- exploration in breadth
15- ruminative exploration	16- maladaptive
17- openness	18- reflective
19- reconsideration of commitment	
20- The Extended Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS-2)	
21- Six Dimension Model of Identity Formation Process	
22- Dimensions of Identity Development Scale (DIDS)	
23- Utrecht-Management of Identity Scale (U-MICS)	

منابع

- برک، لورا ای (1383) روانشناسی رشد (از نوجوانی تا پایان زندگی)، ترجمه یحیی سید محمدی، چاپ سوم، تهران، نشر ارسباران.
- جوانمرد، ماریا (1385) بررسی مقایسه‌ای رابطه بین منزلت‌های هویتی و رضامندی زناشویی متاهلین شاهد و غیر شاهد دانشجویان؛ پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی. تهران: گروه روانشناسی، دانشگاه تربیت مدرس.
- رحیمی نژاد، عباس (1379) بررسی تحولی هویت و رابطه آن با حرمت خود و حالت اضطراب در دانشجویان دوره کارشناسی ارشد. رساله دکتری روانشناسی، تهران: گروه روانشناسی، دانشگاه تربیت مدرس.
- رمضانی، رحمت (1381) مقایسه نوع هویت دانش آموزان پیش دانشگاهی استفاده کننده از ماهواره و شبکه‌های خارجی تلویزیونی و دانش آموزان غیر استفاده کننده، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی. گروه روانشناسی، دانشگاه تربیت مدرس.
- Crocetti, E.; Rubini, M.; & Meeus, W. (2007) Capturing the dynamics of identity formation in various ethnic groups: Development and validation of a Three-Dimensional Model. *Journal of Adolescence*, doi:10.1016/j.adolescence.
- Crocetti, E.; Schwartz, S., Fermani, A., & Meeus, W. (2010) The Utrecht-Management of Identity Commitments Scale (U-MICS): Italian validation and cross-national comparisons. *European Journal of Psychological Assessment*, 26(3), 172-186.
- Luyckx, K.; Schwartz, S. J.; Berzonsky, M. D.; Soenens, B.; Vansteenkiste, M.; & Goossens, L. (2008) Capturing ruminative exploration: Extending the Four-Dimensional Model of Identity Formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42, (1), 58-82
- Luyckx, K.; Goossens, L.; Soenens, B.; & Beyers, W. (2006) Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative Model of Late Adolescent Identity Formation; *Journal of Adolescence* 29, (3), 361-378.

- Meeus, W. (1996) Studies on identity development in adolescence: An overview of research and some new data. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, (5) 56-598.
- Meeus, W. Iedema, J. Helsen, M. & Vollebergh, W. (1999) Patterns of adolescent identity development: Review of literature and longitudinal analysis. *Developmental Review* 19, 419-461.
- Meeus, W. Iedema, J. & Maassen GR (2002) Commitment and exploration as mechanisms of identity formation. *Psych Rep* 90 (3 Pt 1) : 771-85.
- Waterman A. S (1982) Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. *Developmental Psychology*, 18, (3), 341-358.
- Zimmermann, G. Mahaim, E. Mantzouranis, G., Genoud P.A. & Crocetti, E. (2010) Brief report: The Identity Style Inventory (ISI-3) and the Utrecht-Management of Identity Commitments Scale (U-MICS): Factor structure, reliability, and convergent validity in French-speaking university students. *Journal of Adolescence*, 33, (6). I-X.

i i i

Archive of SID